

inzake ontwikkeling een harmonie van belangen op wereldschaal bestaat. Dat is maar ten dele zo. Er zijn ook belangrijke tegenstellingen. De ontwikkeling van het Zuiden kan niet anders dan door een inlevering van het Noorden gerealiseerd worden. Een politiek vernieuwingsproject kan dan wel met de vinger naar de regeringen van de rijke landen wijzen en ervoor pleiten dat zij ook het Zuiden bij de internationale besluitvorming over economie en ontwikkeling zouden betrekken; het zal bij een vingerwijzing blijven als de bevolking van het Noorden er niet van overtuigd kan worden dat een drastische inlevering op de groei van haar welvaart noodzakelijk is. Zolang dat niet gebeurt, zullen politici uit onze contreien nooit instemmen met de maatregelen die noodzakelijk zijn voor de ontwikkeling van het Zuiden. Dat is de kern van het ontwikkelingsdilemma: kiezen we voor de ontwikkeling van het Zuiden en zijn we ertoe bereid daarvoor een deel van onze eigen welvaart op te geven, of geven we de voorkeur aan onze eigen welvaart en laten we die van het Zuiden voor wat ze is? Accepteren we delocalisering en dus werkloosheid in onze streken, of kiezen we voor protectionisme en laten we het tekort van één miljard arbeidsplaatsen in de derde wereld verder aanzwellen? Dat is het pijnlijke dilemma waar elke politicus die het over ontwikkelingssamenwerking en handel wil hebben, voorstaat. Op papier kunnen we dus voor meer ontwikkeling pleiten, maar hebben we ook een project om dat aan onze bevolking te verkopen? Uit "het mondiale contract" blijkt dat niet echt. Er wordt wel verwezen naar de noodzaak van "transferten om voedselvoorziening, gezondheidszorg, onderwijs en huisvesting te verzorgen", maar de manier waarop dat verwoord is, geeft aan dat men de enorme omvang van die transferten en dus het belangrijke effect ervan op onze welvaart, niet onder ogen heeft willen of durven zien. Nochtans zullen grote sommen geld noodzakelijk zijn. Anders zal men de ontwikkelingslanden er nooit van kunnen overtuigen sociale normen toe te passen of een strengere milieuwetgeving tot stand te brengen. Anders zal men economische vluchtelingen er nooit van kunnen overtuigen in hun eigen land een betere toekomst te zoeken

en zullen de sociale spanningen in de rijkere wereld er niet kleiner op worden.

De grote uitdaging voor een politieke vernieuwingsbeweging is dus de eigen bevolking bewust te maken van de noodzakelijke inlevering op de eigen welvaart en gelijkdenkenden in de andere 'rijke landen' ervan te overtuigen hetzelfde te doen. De omvang van het probleem is zodanig groot dat men er niet vanaf komt met een streefnorm van 0.7% van het BNP. Evenmin zal men zich kunnen beperken tot de rijke bovenlaag van de bevolking. Nagenoeg de hele bevolking, en zeker de middenklasse, zal deze bereidheid moeten tonen. Pas als we zover zijn, wordt een strategie van internationale samenwerking, mét de medewerking van de regeringen van de derde wereld-landen, tegen sociale en ecologische concurrentie en voor een politiek gestuurde controle op multinationals, een haalbare kaart. Pas dan kan de politiek de internationale samenleving weer 'maakbaar' maken. Pas dan worden de kansen op het realiseren van een "mondiaal contract" en op een daadwerkelijke "wereldpolitiek" groter. Vooralnog is echter niet gebleken dat het vernieuwingsproject-Coppieters-De Batselier een strategie bevat voor de opbouw van een breed maatschappelijk draagvlak voor dat "mondiaal contract".

[1] Hiermee wordt verwezen naar de slogan "het belangrijkste land is het binnenland" die door een Antwerpse kandidaat voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers in 1991 werd gebruikt. De arme man werd nog verkozen ook.

**Het enige doel van een maatschappij
door Marc Holthof**

In het citaat dat vooraf gaat aan het 'cultureel contract' stelt Jozef Deleu: "Met Dostojevski zeg ik: alleen schoonheid kan de wereld en dus de mens redden. De mens zou minder mens zijn zonder kunst". Deleu gaat verder als volgt - en dat werd niet opgenomen in *Het Sienjaal* - : "Schoonheid is geen illusie, het is troost en bijgevolg een zeer reële behoefte van de mens".

Ik vrees dat Deleu en met hem de opstellers van het 'cultureel contract' van plan zijn om hun erfdeel in te ruilen voor een bord linzen (mis-

schien kan hij meteen zijn tijdschrift herdopen). Het is zonder meer extreem reducerend om een programmatisch stuk over cultuur met een citaat over schoonheid te laten beginnen (en nog meer met een citaat over schoonheid die troost is). Een heleboel cultuurvormen hebben niets met schoonheid of troost te maken.

Ik zou niet over dat inleidend citaat gestruikelde zijn als ik het niet kenmerkend vond voor een veel te beperkte opvatting over cultuur die (nog maar eens) in dit 'contract' opduikt. Cultuur is veel meer dan 'het schone', 'het troostende'. Cultuur is alles. Uw behangpapier en gordijnen, het 'Eigen haard is goud waard'-opschrift op de schouw van uw grootouders, Walter Capiau, de bejaardenzorg, de design van uw auto en de prullaria waarmee u hem 'individualiseert', een kattenclub, het laatste stuk van Jan Fabre, surfen op het Internet, uitzicht en inhoud van dit blad: het is allemaal cultuur. Maar wat cultuur niet is, is het laagje verfraaiende vernis dat 'schoonheid' en 'troost' voortbrengt. Dat hoort, en dan nog alleen in een erg oubollige burgerlijke opvatting die dateert uit vorige eeuw, bij een bijzonder klein stukje van die cultuur, ook wel bekend als 'de schone kunsten'.

Niet alleen wordt met dit inleidend citaat van Deleu cultuur tot schoonheid gereduceerd, men introduceert ook nog dat hoogst dubieuze begrip van troost. Troost voor wat? Deleu stelt, met Dostojewski, dat alleen schoonheid de wereld kan redden. Ik ken Deleu slecht, maar Dostojewski beter, en dus weet ik dat hij het over de door God en gebod verlaten wereld had. Kunst was bij hem niets anders dan methadon voor de religie. Kan men het hier ook zo bedoeld hebben? Men heeft mij toch niet per vergissing het verkeerde 'cultureel contract' toegestuurd? Dit is toch geen ontwerp-tekst van Luc Martens? Maar nee, want ik herinner mij dat ik in andere delen van *Het Sienjaal* op een haast even apocalyptische wereldvisie stootte als die van Dostojewski: "De verkrummeling, de verikking, de angst staan op storm op de maatschappelijke barometer. Onze samenleving wordt beheerst door de dynamische troïka van economie, technologie en reclame", schrijven Maurits Coppieters en Norbert De Batselier. En de schuld ervan ligt natuurlijk bij

de globalisering van de economie.

Ik weet het: sinds begin jaren '80 zit links in het defensief. Het heeft het er niet beter op gevonden dan de analyse van rechts klakkeloos over te nemen. Reagan, Thatcher, Verhofstadt hebben ons doen geloven in de oppermachtige globale economie. Maar, schrijven Paul Hirst en Graham Thompson in hun recente *Globalisation in Question* (Blackwell, 1996), de oncontroleerbaarheid van transnationale bedrijven die alleen aan marktmechanismen zouden gehoorzamen is grotendeels een mythe. Bedrijven als Toyota of Mercedes zijn nog altijd aan hun land van herkomst gebonden. Zelfs in de markt met het makkelijkst te transporteren produkt: geld namelijk zijn er enorme *nationale* verschillen in interestvoeten. Wij leven niet in een globale, maar internationale economie. De staat, nationaal zowel als supra-nationaal, heeft nog altijd (misschien zelfs meer dan ooit) een enorme invloed. 50% van het Bruto Nationaal Produkt van Westerse landen passeert nog altijd via de staat. De mythe dat de staat machteloos is echter een handig excuus voor politici om een economische modernisering door te drukken en tot een economische herverdeling te komen ten voordele van de rijken. Het is een publiek geheim dat één verdrag een einde kan maken aan de huidige casino-economie: een nieuw Bretton-Woods over vaste wisselkoersen namelijk. Niemand twijfelt eraan dat de G-7 regeringen dat perfect kunnen beslissen op één van hun vergaderingen. Zoals er ook niemand aan twijfelt dat zij dat niet *willen*. "The fault, dear Brutus, lies not in the economic stars, but in ourselves that we make a mess of things", besluit de Shakespeare-parafaserende recensent van de *Financial Times* zijn bespreking van het boek van Hirst.

Het is dan ook vreemd te merken dat terwijl de 'maakbaarheid' van de wereld een sleutelwoord is in *Het Sienjaal* er tegelijk druk met het onoverwinnelijke spook van de moderniteit gezwaaid wordt. Een moderne demon die deze keer niet de spleetjstanden van Verhofstadt, maar het bonte Dash-Brillo-Ajax jasje van de "arrogante en egoïstische" reclame heeft. (Een wat al te evidente tegenstander overigens, want wie haat er niet de reclame, wie zapt er niet van

weg?) In het 'cultureel contract' is dit natuurlijk een goede aanleiding om uit te pakken met een al even duistere visie op het hedendaagse culturele veld dat "gekenmerkt wordt door processen van internationalisering, professionalisering, individualisering, esthetisering, en commercialisering". En wat is daar dan het tegengif voor: Deleus troost van de cultuur natuurlijk. En meteen de vijf sleutelbegrippen (A-F) van het 'cultureel contract'.

Dit is, zacht gezegd, een toch wel erg rammelende en simplistische wereld- en cultuurvisie. Men demoniseert de modernisering en ontwerpt als een soort spiegelbeeld de eigen alternatieven. Noodzakelijkerwijze staan die dan in een zwart-wit relatie tot de moderniteit. Overdrijf dat dualisme wat (zoals Tobback doet in *Zwart op Wit*) en je zit verdomd dicht bij erg conservatieve, zelfs extreem-rechtse standpunten. Pre-VTM, pre-Reagan, pre-1789, pre-historie: het zijn maar kleine stapjes voor nostalgici. Ik geloof dat maakbaarheid van de wereld iets heel anders betekent dan demonisering van al wat modern of economisch is. Het is integendeel de economie terug temmen, ze tot middel maken, en niet tot doel op zich. De economie tot middel maken betekent echter dat men op een genuanceerde manier de voordelen van de moderniteit moet willen accepteren om vervolgens te trachten de nadelen ervan op sociaal en ecologisch vlak weg te werken. (Ook de voor- en nadelen dus van de reclame!) De Batselier blijft in zijn toespraak op het statutair SP-congres van 10 december '95 jammer genoeg steken in de analyse dat de concurrentie doel op zich is geworden. Wel, vergeet de mythe even. Kijk naar de realiteit: het is in heel wat benardere omstandigheden o.m. Keynes en Roosevelt gelukt om de economie inderdaad terug tot middel te maken. Zijn er werkelijk redenen waarom het nu niet zou kunnen?

Het spook van de troost

Als antwoord op de demonische moderniteit worden er in het 'cultureel contract' à la carte een aantal zeer algemene principes aangereikt waar op het eerste gezicht iedereen wel akkoord mee kan gaan: democratisering, emancipatie, verdraagzaamheid, perfectibiliteit, participatie en

creativiteit. Tenminste ik zou er akkoord mee kunnen gaan als ik er niet telkens weer het spook van een erg reductieve vorm van oubollige burgerlijke cultuur (zoals in het citaat van Deleu) zag in opdoemen. Dat soort (hogere) cultuur dat iedereen via emancipatie en actieve participatie opgedrongen moe(s)t worden in naam van de perfectibiliteit. Ik weet het wel; er staat dat met emancipatie grotere zelfbepaling en zelfverwerkelijking bedoeld wordt, dat mensen zelf moeten participeren, dat perfectibiliteit impliceert dat men zich op grond van eigen inzichten moet verbeteren. Helaas zijn de gehanteerde begrippen erg zwaar beladen door de oude verlichtingsidealen. Toen iedereen, bepaald niet naar eigen inzicht, desnoods zelfs met geweld, geëmancipeerd, tot participatie gedwongen moest worden om een zogenaamd hogere cultuurvorm te accepteren.

Misschien moet dringend Pierre Bourdieu's *La Distinction* (nóg) maar eens doorworsteld worden om te beseffen wat cultuur werkelijk is. Niet één of andere vorm van 'hogere' mens zijn, maar een serie sociale spelen, waarbij wij ons omwille van afkomst, gewoonte, voorkeur of snobisme bij een sociale groep aansluiten. En dat kan zowel die van de trouwe bezoekers van De Singel, de Hell's Angels, of de Wittekerke-fans zijn. Vanuit ons eigen kleine cultuurkringetje mogen wij van de andere groepen rustig het onze denken, maar het is belangrijk te beseffen dat maatschappelijk gezien al die culturen evenwaardig zijn. Een uitdrukking uit het 'cultureel contract' als de kloof tussen "cultuur en het leven van alledag verkleinen" is dan ook onzin, en vertrekt vanuit het aloude elitaire cultuurbegrip. Idem dito voor het gezeur over drempelverlaging. Het leven van alledag is precies de cultuur, en net even veel waard als de meest onalledaagse kunstuiting.

Niemand mag een cultuur of cultuuruiting door de strot geduwd krijgen. 'Wittekerke' niet, maar Dostojewski al evenmin. Beiden moeten gelijke rechten, gelijke plichten en gelijke kansen krijgen. En dat geldt in de twee richtingen: wij dienen Wittekerke met zijn 2 miljoen kijkers even ernstig te nemen als een roman van Dostojewski of bijvoorbeeld een hypnose-performance van Matt Mullican met tien toeschouwers.

Maar omgekeerd moet zo'n performance ook dezelfde kansen krijgen om gezien te worden, om door te kunnen gaan, als probleemloos massa-entertainment.

Een absolute voorwaarde daartoe is dat de overheid afstapt van criteria om cultuuruitingen te beoordelen. Kwalitatieve criteria (waardeoordelen) even goed als kwantitatieve (toeschouwerscijfers) zijn uit den boze. Cultuur is noch een troost voor de moderne tijd noch het massaproduct van kijkcijfers, het is het leven zelf in al zijn diversiteit. Er is een mooie uitspraak van de Franse schilder Gustave Courbet, oud-strijder van de revoluties van 1848 en 1870: "L'état ne connait rien de l'art". Het is een slogan die men bijzonder groot op de gevel van het cultuurministerie zou moeten beitselen. De overheid moet er eindelijk maar eens van afzien om enige culturele voor- of afkeuring uit te drukken. Al wat er moet gebeuren is het mogelijk maken van cultuuruitingen, op een zo neutrale en passief mogelijke manier.

Ik hoor de (neo-)reactionairen al steigeren. Betekent dat dan al die cultuur- en kunstuitingen evenwaardig zijn? Geenszins. Maar het is niet de taak van de staat, van de overheid en haar cultuurcommissarissen, maar van het publiek en de kritiek om uit te maken wat kwaliteit heeft en wat niet. De overheid mag de cultuuruitingen alleen mogelijk maken. Soms zal dat veel inspanning vragen en soms, bij iets dat goed in de markt ligt, geen enkele. Het enige basisprincipe moet zijn dat het publiek de kans moet krijgen om er aan deel te nemen. Aan alles, wat het ook mag zijn. Actief of passief. Populair of elitair. Of het publiek wil meedoen, en wat het ervan vindt,

moet het zelf bepalen.

Het onderwijs is evident belangrijk. Maar ook dat mag geen indoctrinatie in de schone, troostende 'hogere' cultuur blijven. Onderwijs moet opvoeding tot mondigheid zijn: het individu moet in staat zijn zelf de cultuur en cultuuruitingen te kiezen die hem zinnen. Dat betekent evident dat hij of zij ook (op een boeiende manier!) kennis moet maken met cultuuruitingen die niet tot zijn of haar gewone culturele kringetje behoren (dat kan voor sommigen ook betekenen eens dringend naar 'Wittekerke' kijken). Ook het onderwijs moet op cultureel vlak informatie en keuzemogelijkheden aanbieden, niet normen opdringen. Nogmaals: er bestaat maatschappelijk gezien geen 'betere' cultuur.

De overheid ijvert echter nog altijd voor de gelijkenschakeling van iedereen, voor het opdringen van het oubollige idee van de ene troostende cultuur, die methadon voor economische slaven. In afgezwakte vorm blijven de echo's daarvan doorklinken in het 'cultureel contract'. Waar het werkelijk op aan komt, is om ook op cultureel vlak aan iedereen zonder uitzondering gelijke kansen (ook economisch!), gelijke rechten en gelijke plichten te geven. Misschien moeten wij ons inspireren op wat Ernest Gellner in zijn *Conditions of Liberty* schrijft. Voor hem is de 'civil society' een maatschappij waar politieke centralisatie en economische decentralisatie elkaar wederzijds corrigeren. Waar allebei, politiek én economie, slechts een middel zijn én geen doel. Het enige doel van een maatschappij is niet de economie en nog veel minder de politiek. Het enige doel van een maatschappij is cultuur. In de meest brede zin van dat woord.